# Sibirya Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar, Törenler ve Bazı Efsaneler*

**Dr. İbrahim DİLEK****

***Özet:*** Bu makalede Sibirya'da yaşayan Altay, Tuva, Hakas ve Yakut Türklerinin ateşle ilgili, inanç, tören ve efsaneleri ele alınmıştır. Ateş, adı geçen Türk boylarının günlük hayatının vazgeçilmez bir parçasıdır. Yapılan incelemede Sibirya Türklerinde ateşle ilgili inanç, tören ve pratiklerde büyük müştereklikler olduğu görülmüştür.

***Anahtar Kelimeler:*** Ateş, inanç, tören, efsane, doğum, düğün, ölüm

## Giriş

Ateş tarih boyunca bütün insanlığın özellikle eski toplumların günlük hayatlarının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Türk kültüründeyse ateşin önemi onu kült seviyesine çıkarmıştır. Bilhassa Sibirya Türkleri için ateş yalnızca günlük hayatın bazı ihtiyaçlarına cevap veren bir unsur değildir. O aynı zamanda bireyi ve aileyi arındırıp her türlü kötülüklerden koruyandır. Ailenin mutlu ve huzurlu yaşamasıyla birlikte tarım ve hayvancılığının durumu da ateşe bağlıdır. Türk topluluklarında ateşe gösterilen saygı eski Türklerin yurtlarına giden gezginler tarafından *tapma* olarak yorumlanmıştır (Çoruhlu 2002:51). Fakat bugün ateşe duyulan saygıyı belli ölçüde devam ettiren Sibirya Türklerinin (Altay, Tuva, Hakas, Saha, Şor) günlük hayatında ateşin yeri incelendiğinde bunun bir tapınmadan ziyade *aşırı saygı* anlamına geldiği görülmektedir. Esasında Pekarskiy de, iye anlamına gelen Sahaca *iççi* kelimesini tanımlarken onların tanrı anlamını taşıyan *ayıı* ve masallarda insanlara kötülük yapan *abaahı*'dan ayrı olduklarını açıklar. Pekarskiy'e göre iççiler 'ayıı'lardan çok 'abahı'lara yakındırlar (Pekarskiy 1959 C. I: 989-991). Bu ayrım şüphesiz bütün Sibirya Türklüğü için geçerlidir.

Sibirya Türklerinin günlük hayat ve inançlarında ateşin yeri ve özellikleri şu şekilde tasnif edilebilir:

1. Hayata veya hayatın içinde yer alan unsurlara dair başlangıç ve bitiş noktalarında ateşin bu anların sembolü olmaktan öte yapılan işin kendisiyle aynîleşme özelliği (Evlenen çiftlerin evlerinde ateş yakıp kutsamaz-

** Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü / ANKARA
idilek@gazi.edu.tr


© Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı

larsa bu evliliğin tanrı katında kabul edilmeyeceğine veya boşanan çiftlerin evindeki ateş söndürülmeden boşanmanın tam anlamıyla gerçekleşmiş olmayacağına olan inanış ya da Şor Türklerinde olduğu gibi ölünün kırkıncı gününde ruh, ruhlar âlemine uğurlanırken yapılan törende söndürülen ateşin ölünün bu dünyayla ilgili son bağının da yok edilmesi anlamlarını taşıdığı gibi.)

2. Ateşin koruyucu özelliği (Ateşin evi ve aileyi koruması)
3. Ateşin yardım edici özelliği (Yolculuğa veya ava çıkarken ateş iyesinden yardım istenmesi)
4. Gerekli saygı gösterilmediği, zarar verildiği veya ona karşı yapılması yasak işler yapıldığında ateşin cezalandırıcı özelliği (Ateşe yiyecek verilip dua edilmediğinde veya ona sivri uçlu aletlerle dokunulduğunda bunları yapan kişiyle birlikte evini yakması)
5. Ateşin tedavi edici ve arındırıcı özelliği (Ateşin bazı hastalıkları bilhassa ruhsal bozuklukları tedavi ettiğine, tütsüleme yoluyla yaşanılan mekânla birlikte insanları arındırdığına ve Nevruz bayramında üstünden atlamak suretiyle kötülük ve hastalıklardan kurtardığına inanılması[1])
6. Ateşin bazı şeylerin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin habercisi olma özelliği (Ateşin çıkardığı seslerin veya aldığı vaziyetin *fırtına çıkacağı* veya *eve konuk geleceği…* gibi bazı durumların işareti olarak kabul edilmesi)
7. Ateşin insanla ilahî varlıklar arasında bir vasıta olma özelliği (Sahalarda ateşin karşısına geçme suretiyle meleklerle karşı karşıya gelindiğine ve Beltirlerde de yakılan ateşlerin gökyüzüne haber götürdüğüne inanılması)
8. Ateşin bereket verici özelliği (Kendisine gerekli saygının gösterilip, yiyecek sunulan ateşin evin bereket ve kazancını artırdığına inanılması)

## A. Ateşin Bulunuşu

Altay Türklerine ait bir efsanede ateşin insan hayatına nasıl girdiği şu şekilde anlatılır: "*Tanrı insanı yarattıktan sonra, insanın çıplak olduğunu ve soğuğa dayanamayacağını düşünüp ateş bulmalı dedi. Ülgen'in üç kızı ateşi yakamadı, (ateşi bulamadılar). Tanrı geldi, sakalı uzundu, yere değiyordu, ayakları sakalına dolaşıp, yıkılıyordu. Ülgen'in üç kızı Tanrı'yla eğlendiler (alay ettiler). Tanrı gücenip geri gitti. Ülgen'in üç kızı: "Tanrı bu? Ne yapalım? diye konuşup, yolda beklediler. Tanrı toprağı iyice kaldırıp, demirin katını bulup, çakıp ateşi yaktı!*" (Yamayeva 1994:36; Radloff 1994: 136). Şorlarda ise ateşin insan hayatına girmesiyle ilgili olarak şöyle bir efsane anlatılır: "*Yeryüzü ve bütün canlılar yaratıldıktan sonra Ülgen insanlara ateşi vermemiş. Kuşların kendi sıcak yuvaları ve tüyleri olduğu için rahat yaşıyorlardı. Hayvanlar da inleri ve postları olduğu için sıcak içindeydiler. İnsan ise çırılçıp-*

*laktı. İnsanın evinde ateşi yoktu. Eti de pişiremiyordu. Soğuktu. Sonra insanlar kuşlardan ateşi istediler. Kuşlara siz dağları denizleri geçip her yerde uçuyorsunuz, ateşi bizim için sadece siz bulabilirsiniz, dediler. Kuşlar çeşitli yerlere uçtular. Fakat ateşi bulamadılar. Ateş kuşu: Akağaçta mantar yok mu, kayada taş yok mu, insanın çeliği yok mu? İki taşı alıp birbirine vursanız ateş olur, der. Böylece insanlar ateşe kavuştular*" (Dırenkova 1940: 284). Altay Türkleri ise tanrıdan ateşi turna kuşunun istediğine inanırlar. (Muytuyeva 1996: 135)Altay ve Şorlardan farklı olarak ise Sahaların inanışına göre ateşi göğün altıncı katında oturan tanrı *Aan Caahın Ayıı* insanlara vermiştir. Bu yüzden o kutsaldır ve her şeyi arıtıp temizleyendir (Varlamova 1994: 15).

## B. Ev, İnsan Hayatı, Ocak ve Ateş

Altay Türklerinin inanışına göre her Altay Türk'ünün hayatında en anlamlı ve en değerli şey, onun doğup büyüdüğü evi, ateşi ve ocağıdır. Çünkü evin ocağı, evde yakılan ateş, Altay ailesinin asıl unsurudur. Ateşin etrafında toplanan ailenin mutluluğunun, bu ateşin alevlerinden çocuğa geçeceği düşünülür. Ateş ve ocak bütün Türklerde olduğu gibi Altay geleneksel yurdunun da tam merkezinde yer alır. Radloff'a göre Altay yurtlarının tertip ve iç taksimatı, her yerde aynıdır. Yurdun ortasında ocak ile büyük bir üçayak ve bunun üzerinde de kazan bulunur. Burada bütün gün hiç kesilmeden ateş yanar (Radloff 1994: 25). Aynı telakki bugün Anadolu'da hem Sünnî, hem gayrı Sünnî topluluklarda mevcuttur. Ataların canları, yakılan ocağın içinde tecellî eder. Bu itibarla bir evde ocağın devamlı yanması, o ailenin saadet ve sürekliliğine işaret sayılmıştır (Ocak 2000: 228). Her Altay Türk'ünün hayatı, ocağın başından ve at direğinin dibinden başlar (Bidinov 1998: 7). Bahaeddin Ögel'in Dırenkova'dan naklettiği "*yanan bir odunu, bir evin ocağından, diğer evin ocağına götürme ve kardeşler evlendikten sonra küçük oğulun eski ateşin sahibi olması gelenekleri*" (Ögel 1995: 504), Bidinov'un yukarıdaki tespitleriyle örtüşmektedir.

Altay Türklerinin inançlarına göre her ev iyelidir. Fakat ocağın ve ateşin iyeleri başka başkadır. Güzel, genç kızlar olan bu iyeler, kimseye görünmeyip ateşi saf ve temiz tutarlar. Altay Türkleri ateşe kötü bir şey saçmanın, ona sivri uçlu aletler yöneltmenin, üstünden atlamanın uğursuzluk getireceğine ve ateş iyelerinin evde kimse olmadığı zamanlarda külden yorganını örtünüp dinlendiğine inanırlar. Bu inanç ve ateşe karşı yapılması yasak işlerin bir kısmı, aynen Türkler ve Kürtlerde de geçerlidir. Erzincan ve çevresinde; Rişvanoğlu'na göre Kırmanç ile Zazalarda; Kalafat'ın yaptığı saha araştırmasına göre Diyarbakır'da, Mustafa Aksoy'un yaptığı araştırmaya göre de, Ağrı ve Elazığ'da ateşe su dökülmez. Özellikle Alevi köyler ile Palu ve Maden'in köylerinde güneş batarken veya battıktan sonra ateşe su dökülmez. Ahundov'a göre de Azerbaycan'da ateşe su dökülmez ve gece başkasına ateş verilmez.[2] Ateşe bıçak tutmak, su

dökmek, pis bir şey atmak yasaktır. Bunların, ateşin ölümüne sebep olacağı için, uğursuzluk getirdiğine inanılır (Ocak 2000: 228).

Bütün Sibirya Türkleri gibi Altay Türkleri için de, yiyecek sunmak suretiyle ateşi doyurmak oldukça önemlidir.[3] Böyle yapılırsa ailenin yiyecek ve geçim sıkıntısı çekmeyeceğine inanılır. Ateşe yiyecek verildikten sonra Altay Türkleri aşağıdaki gibi dua ederler.

| | |
|---|---|
| *Tört talalu taş oçok* | Dört kenarlı taş ocak |
| *Tört kindiktü Ot-ene* | Dört göbekli Ateş Ana |
| *Taklan-külin töjöngön,* | Kavut gibi külünü döşenmiş, |
| *Ak kubarın castangan,* | Ak tozuna yaslanmış, |
| *Ak calbıştu Ot-ene.* | Ak alevli Ateş Ana. |
| *Köbö canıs kiñi bar,* | Tek göbeği var, |
| *Tört kayın tözölü,* | Dört kayın destekli, |
| *Tönön sarı kıyralu,* | Tönön sarı kıyralu[4], |
| *Törölü curtı curtatkan,* | Töreli yurdu yaşatan, |
| *Töbölü baştı cırgatkan,* | Tepeli insana keyif veren, |
| *Tört kindüktü Ot-ene.* | Dört göbekli Ateş Ana |
| *Bay sabaa tuturgan,* | Kutsal kabı tutturan, |
| *Bayzın curttı curtatkan,* | Zengin yurdu yaşatan, |
| *Ar-camannañ ayrıgar,* | Kötülükten kurtarın |
| *Aza ceekten kaçalar.* | Şeytandan uzak tutun. |
| *Kaburtugar bek salar.* | Otlayanı (hayvanımız) sağlam tutun. |
| *Törtön baştu Ot-ene.* | Kırk başlı Ateş Ana |
| *Bir alkıjıgar beriger,* | Bir alkışınızı verin, |
| *Bir bıyanıgar cetiriger,* | Bir rahmetinizi yetirin, |
| *Bir camanım taştagar.* | Bir kötülüğümü affedin. |
| *Op-kuruy, op-kuruy!"* | Op-kuruy, op-kuruy!" |
| *(Muytuyeva 1996: 38)* | |

Sahalar için de kutsal kabul edilen ateş evin merkezidir. Sahalar ateşe

| | |
|---|---|
| *Aal uokkun otun* | Kutsal ateşini tutuştur, |
| *Alaha cieğin terin* | Ferah ve sevimli evini kur. |

şeklinde dua ederler (Afanesiyev 1993: 76). Saha Türkleri Sibirya'da meskun diğer Türk boylarından farklı olarak ateş için *uot* kelimesini kullanırlar. Sahacada *aal uot* tabiri ise aile ocağı, aile ateşi ve mukaddes ateş anlamlarına gelmektedir. Bazı Yakutlar bu tabirin *sönmeyen, alevli ateş* anlamına gelen *abralaax* ile aynı anlamı taşıdığını ifade ederler (Pekarskiy 1959 C.I: 9). Bütün Sibirya Türkleri gibi Sahalar arasında da ateşi doyurmak, ona yiyecek sunmak oldukça önemlidir. Onlara göre yeni bir yere geldiklerinde veya iyi bir yemeğe

başlamadan önce *uot iççi* adı verilen ateş iyesine yiyecek verilmelidir (Grigoriyev 1974: 102). Diğer Sibirya Türklerinden farklı olarak Sahalarda ateş iyesi genellikle ihtiyar erkek şeklindedir. Ateşi çıkaran dumanın ruhu bazen kadın olur. Kıvılcımın ruhu ise kızdır. Sahalar ateşe dua eden kişinin ruhuna ateşin sirayet ettiğine inanırlar. İnsan ruhuyla ateşin birleşmesi neticesinde insanın ruhu ateşin karşısında meleklerle karşı karşıya gelmiş olur (Afanesiyev 1993: 75, Varlamova 1994: 15). Böylece insanın ateşin karşısında söyledikleri meleklere ve tanrıya da ulaşır. Çuvaşlar da dualarının tanrıya ulaşması için ateşi bir vasıta olarak kabul ederler. Hatta bazı tören ve dualardan sonra samandan bir demeti yakarak bu demet yoluyla dualarının tanrıya ulaşacağına inanırlar (Arık 2005: 167). Ateş yoluyla dilek ve istekleri tanrıya ulaştırma esasen eski Türk kültüründe mevcut bir inanıştır. Kurban törenlerinde kurbanlık hayvanın kesileceği dağda *uluğ od* ve *kiçü od* yakılır. Uluğ od daima yanar ve üzerinde bir şey pişirilmez. Törenin sonunda törene katılanlar Uluğ od'un karşısına geçerek tanrıdan dilekleri varsa isterler (Yörükân 2006: 70). Bu şekilde ateş vasıtasıyla dileklerin tanrıya ulaşılacağına inanılır.

Sahalarda genellikle *Aan Uhhan* şeklinde adlandırılan ateş iyesinin *Saalır Cançık, Bırca Bıtık, Kırık Töbö, Xatan Temieriye, Kül Tellex, Kömör Sıttıx, Küne Köğöççör…* gibi unvan ve isimleri de vardır. Sahalarda ateş *Ayıı ateşi*, *Abaahı ateşi* ve *Uluu suorun ateşi* olmak üzere üçe ayrılır. Bunlardan *Ayıı ateşi* yıldırım düşmesi suretiyle elde edilen ve tanrının gönderdiği kabul edilen ateştir ki, en kıymetli olanı da budur. *Abaahı ateşi* de, sıcak vermeyen soğuk ateş olarak kabul edilir. *Uluu suorun ateşi* ise *Ayıı* ateşinin bir türü olarak kabul edilir ki, evde yakılan ateşe denir (Afanasiyev 1993: 74). Çuvaşlarda yıldırım düşmesiyle elde edilen ateş, kutsal kabul edilir. Onlar yıldırım düşmesiyle çıkan ateşi, daha da büyüyeceği inancıyla suyla söndürmezler (Arık 2005: 166).

Beltirlerde doğu ve batı yönlerine yakılan ateşlere *ulug ot* ve *kiçig ot* adları verilir ve bu ateşlere ait dumanların göğe haber götürdüğüne inanılır (Tanyu 1976 C IV: 290). Bu inanış, Sahaların ateşin karşısında ilahi güçlerle irtibat kurmasıyla benzeşmektedir.

Altay, Hakas ve Tuva Türklerinde olduğu gibi Şorlarda da ateşin ruhu kadındır. Yalnızca Teleñitler arasında genellikle kadın olarak tasavvur edilmekle birlikte nadiren uzun sakallı bir erkek olarak düşünülür (Sartakova 1995: 195). Şor Türkleri ava çıkmadan önce veya sonra mutlaka ateş iyesine kurban sunarlar. Kadınlar çocuklarını koruması için ateş iyesinden yardım isterler. Şor kamları ise uzak bir yolculuğa çıkmadan önce mutlaka ateş iyesine dua edip, yardım isteğinde bulunurlar (Dırenkova 1940: 440). Şor Türklerinin cenaze töreninde de ateşin önemli bir yeri vardır. Ölünün kırkıncı gününde kam davet edilir. Kam, ruhu uğurlamadan önce akrabalarıyla vedalaşması için eve çağırır. Ölünün akrabaları insanlardan ayrılıp kamla birlikte batıya doğru giderler. Her

biri elinde bir kâse götürür. İnsanlardan ayrılınca yiyecekler yere bırakılır. Ayinden önce şaman getirilen yiyeceği büyük bir kâsenin içine kor. Kâsenin kenarını kırar. Sonra büyük kâsenin yanında ateş yakar. Sol eliyle yiyeceği ateşe atarak *"Erken ayrılan ruh buradan ye, buradan iç, son defa bizimle ye ve git, artık dönme, sen artık bizimle birlikte olamazsın. Sen artık ebedî gideceksin"* der. Törenin sonuna doğru kam, ruha: *"Sen buradan ayrılıp ruhların yurduna git."* der. Akrabalar dağılmadan önce ayaklarıyla teperek ateşi söndürürler. Ve *"Ben senin ocağını darmadağın ederim. Kavut gibi külünü saçarım"* derler. Ateş sönünce herkes evine gider. Böylece ruh yolcu edilir (Dırenkova 1940: 332). Ayrıca Şor Türkleri, ölen kişinin ardından bir sal yaparlar. Yaptıkları salın üzerine de bir ateş yakarak salı nehre bırakırlar. Bu salın üzerine yakılan ateşe *üzüt ateşi* adı verilir (Dırenkova 1940:336). Ölen kişinin ruhunun bu salla yolculuk yaptığına inanılır.[5] Yakutlar da cenaze töreninden sonra dönüş yolunda, yaktıkları ateşin üzerinden atlarlar ve ölünün ateşten geçemeyeceğine inanırlar. Tunguzlar da tıpkı Yakutlarda olduğu gibi cenaze törenine giden herkes, dönüşlerinde, ateşten korkan ölünün onları takip etmemesi için yakılan bir ateşin üzerinden atlarlar (Roux 1999: 156). Şor, Yakut ve Tunguz cenazelerinde görülen bu durum ateşin her iki dünya arasında âdeta bir perde gibi ayırıcı bir özellik taşıdığını gösterir. Çuvaş Türkleri arasında da ölüm sonrasında ateşle ilgili bazı uygulamalar görülmektedir. Çuvaşlar arasındaki inanışlara göre ateş, insanın ölümü sırasında hazır bulunan kötü ruhları kovmaktadır. Aynı zamanda yaşayanları da ölü akrabalarının kendilerine zarar vermesinden korumaktadır. Bu amaçla Çuvaşlar ölü evden çıkarılırken kadınlardan biri ocaktan kızgın bir taş alır ve onu ölünün uzandığı yere koyar. Sonra avludan çıkarken onu ölüyü götürenlerin arkasından atar. Eğer bu taşı atmazlarsa, o zaman ölü akrabalardan birinin ruhunun eve geleceğine ve çok geçmeden aynı evden başka birinin daha öleceğine inanılır. Bazı yerlerde taş yerine ölünün arkasından yanan bir bez parçası atılır (Arık 2005: 164). Bu durumla ilgili olarak Marco Polo ölülere kurban etmek için yakılan eşyaların dumanının göğe yükseldiğini ve Tatarların söz konusu dumanın ölülere gittiğine inandıklarını belirtmiştir. Çadırın üzerinde bulunan duman deliğinin de yukarıdaki dünyayla aradaki başlıca iletişim aracı olduğu çok iyi bilinmektedir (Roux 1999: 161).

Hakas Türklerinde çocuk doğduğu zaman evin içine rakı saçısı yapılır. Saçı en son olarak iyeli olduğuna inanılan ateşe saçılır (Katanov 2000:292). Hakaslarda ateşe saçı saçma, doğum ve düğünlerde olduğu gibi cenaze merasimlerinde de görülür. Ölünün üçüncü, yedinci, yirminci ve kırkıncı gününde yenilen yemek ve içilen içeceklerin yarısı, ölenin ruhu için ateşe atılır (Katanov 2000: 297).

Ateş iyesiyle ilgili olarak anlatılan Altay efsanelerinden biri şöyledir: "*Önceden bilici birisi evde duruyormuş derler. Öylece dururken, bir güzel kadın çıkıp gelmiş. Sonra evin ateşinden başka bir kadın çıkmış. İki kadın sohbete*

*başlamış. Evin sahibi zengin insanmış. Dışarıdan gelen kadın güzel bir kadınmış. O ne kadar güzelse, ateşten çıkan da o kadar çirkin ve kötüymüş. Gelen şöyle sormuş derler: Senin görünüşün ne kadar kötü? Evin iyesi ateş şöyle demiş: Ben nasıl kötü olmayayım. Evin çocukları sürekli bıçakla bana vurup güçsüzleştiriyorlar. Sen nasıl bu kadar güzelsin peki?*

*- Oo, bizde öyle değil. Benim ev sahibim nereden bir şey gelse, nereden bir yiyecek gelse, ateşe de verir. Ayrıca yanan odunu bıçakla dağıtmaz. Biz huzurluyuz. Nereden hangi yiyecek gelirse gelsin… inek sağdığında da, bana süt saçar. Ben onun için böyle güzelim", diye dışarıdan gelen kadın söylemiş. Önceki zengin evin kadını şöyle demiş: Bizde ateşe bir şey saçılmaz. Yiyecek de verilmez, çocuklar her zaman ateşli odunu bıçakla böyle zayıflatır. Onun için ben böyle çirkinim. Önceki bilici insan bunları görüp anlattı*." (Yamayeva 1994: 230). Ateş iyeleri Katanov'un derlediği metinlerden birinde yukarıda Altay metni verilen efsanedekine benzer özellikler gösterirler. Bu metinde zengin ve fakirin ateşlerinin iyeleri arasında şu konuşma geçer*: " Zengin adamın ateş iyesi: Fakir de olsa bu adam seni iyi besliyormuş. Benimki zengin olmasına rağmen bana bir şey vermiyor, demiş ve zengin adamın evine gitmeyip, o da orada kalmış. Fakir adam zenginin ateş iyesi evine geldiği için, zenginlemiş, zengin adam ise fakirlemiş"* (Katanov 2000: 313).

Ateş iyesinin doyurulmasıyla ilgili olarak anlatılan bir Saha efsanesi ise şu şekildedir: *"Eskiden tek çocuklu ihtiyar bir adam yaşamış. Çocuğun ateşe attığı yemeği babası sürekli alıp yermiş. Bu böyle devam etmiş. Bir gün baba avlanmaya gidince muhtaç bir adam gelip çocuğa aç olduğunu ve bu gece babasından farklı olarak başka bir yerde yatmasını söylemiş. Çocuk uzaklaşıp gitmiş. O gece evlerini ve babasını ateş yakmış. Bundan sonra Sahalar ateşe yiyecek atar olmuşlar"* (Emelyanov 2002: 178). Yukarıdaki efsane metinlerinden de anlaşıldığı üzere eve zenginlik ve mutluluk getiren ateş iyesidir. Saha sözlü edebiyatında yemek sunulmayan ateşin iyesi zayıf ve hastalıktan ölmek üzere olan bir ihtiyar şeklinde tasvir edilir (Varlamova 1994: 15).

Ateşe saygı sunma Sibirya Türklerinin düğünlerinde de sıkça görülür. Altay Türklerinde bir erkek evlenince ilk olarak yeni evinde ateş yakmalıdır. Gelinin yeni geldiği evinde ateşe yiyecek sunması ve kutsaması olan *"kelindi otko kiydirer"* adlı gelenek, gelinin yeni geldiği evinde yapacağı ilk işlemdir. Evlendikten sonra yeni evlerinde ateş yakmayan çiftlerin tanrı katında evli sayılmayacağına inanılır (Muytuyeva 1996: 34). Altay düğünlerinde evlenen genç kız eşinin evine geldiğinde ilk olarak ateşe yağ saçar. Bu saçı sırasında ateşten çıkan alevler yüksek olursa evlenen çiftin huzurlu bir hayat yaşayacağına işarettir. Gelinin yeni evinde ateşe saçı saçması neticesinde ateşin aldığı durumla kurulan yeni yuvanın geleceğini yorumlama Şorlar arasında da görülür. Şorlarda yurt içinde ateş yakma merasimi büyük bir önem taşır. Çünkü bu esnada kıvılcıma dayanılarak genç evlilerin saadet falına[6] bakılır

(Radloff 1994: 117). Radloff Altay Türklerinde gelinin yeni evine geldikten sonra ocağın önünde yere kadar eğildiğini, ocağa bir parça et atıp, kımız döktüğünü kaydeder (Radloff 1994: 75, 77). Gelin ateşe saygısını sunduktan sonra ailenin büyüklerinden biri;

| | |
|---|---|
| *Odurgan odı çoktu bolzın,* | Yaktığı ateşi harlı olsun, |
| *Oturgan boyı ençü bolzın,* | (Bu evde) oturan huzurlu olsun, |
| *Altın oçok taykılbazın,* | Altın ocak yerinden oynamasın, |
| *Askan kazanı kelteybezin!* | Astığı kazanı yerinden kaymasın! |
| *Eelgelü curt tutsın .* | Kutsal yurt tutsun. |
| *Ercinelü mal azırazın.* | Kıymetli hayvan yetiştirsin. |
| *Aydap cürgeni mal bolzın.* | Sürdüğü mal olsun. |
| *Azırap cürgeni bala bolzın.* | Yetiştirdiği çocuk olsun. |
| *Amadap cöögön keldiler* | Bir amaç için geldiler |
| *Irıs bolzın.* | Bahtları açık olsun. |
| *Taş oçok taykılbazın* | Taş ocak yerinden oynamasın |
| *Talkan-küli çaçılbazın.* | Kavut gibi külü saçılmasın |
| *Aytkan sözim alkış bolzın.* | Söylediklerim alkış olsun. |
| *(Ukaçina 1993:85-86)* | |

şeklinde alkış sözler söyleyerek evli gençler için iyi dileklerde bulunup dua eder. Bu alkış sözlerde ocak ve ateş evin huzur ve mutluluğunun önemli bir parçası olarak dikkat çeker. Düğünlerde ateşe yiyecek sunma Hakaslar arasında da görülür. Kız evine giden damat ve yakınları kız tarafına saygılarını bildirdikten sonra damat elinde tuttuğu eti anne ve babasına verir. Onlar eti kesip üç parçasını ateşe atarlar (Katanov 2000: 295). Ateş iyesini doyurup memnun etme amacı taşıyan bu ritüel aynı zamanda evli çiftlerin ocağının da bereketli olması amacıyla yapılan bir işlemdir. Evlenme veya çocuk sahibi olduktan sonra ateşe saygı gösterme Kazaklarda görülen bir âdettir. Radloff, Kazaklar arasında yeni evlenen genç kızın evine geldiğinde veya çocuğu doğduğunda ateşe yağ atarak eğilip ateşe saygı gösterisinde bulunduğunu tespit etmiştir (Radloff 1994: 484). Teleüt (Bayat) Türklerinin düğünlerinde de, düğün başladığında dışarıya yakılan ateşin iki tarafına akrabalar oturur, gelen konukları ağırlarlar. Teleütler için bu ateşi yakmak, yeni kurulan yuvanın ateşini yakmak ve ona dua etmek anlamına gelir (Maksimov 1995: 15).

Bütün Türk boylarında olduğu gibi Tuva Türkleri için de ocak kutsaldır. Tuvalar tarafından sacayağındaki ateş kutsanır. Sacayağı üç ayaklıdır. Bu ayaklar insanoğlunun geçmişi, bugünü ve gelecekteki yoludur. Sacağanın üç ayağı insanoğlunun üç ayrı soyunu üzerinde taşır. Ateş sacayağının geçmiş, şimdi ve geleceği temsil eden ayaklarından biri eğilmesin diye kutsanır. Ateş kutsanırken süt saçılıp ateş iyesinden yardım istenir (Kenin-Lopsan 1994:103). Gelinin kayınbabasının ocağına yağ dökmesi ve ateşin karşısında yerlere kadar eğilmesi Müslüman Kırgız-Kazakların âdetlerinde de devam

etmektedir (İnan 1987: 475). Tuvalarda ise ateş âdeta hayatın merkezi olarak kabul edilir. Evin erkeği uzak bir yolculuğa gitmişse, evin kadını bir kam çağırarak ateşi kutsar. Bu kutsamanın aile bireylerinin sağlıklı olmasının ve ailenin toplum içinde iyi anılmasına da faydası olacağına inanılır. Ateşi kutsamayan ailelerin felâketlere uğrayacağı düşünülür. Bu kutsama aynı zamanda ataların ruhlarını da memnun etme amacı taşır (Sanina 1996:3-4). Altay Türklerinde evli çiftler boşandıktan sonra ise evin ateşi söndürülür. Bu ailenin bozulduğunun işaretidir (Muytuyeva 1996:34).

Saha Türklerinde kız istemeye gelenler, kız isteyecekleri ailenin temizliğini, düzen ve dirliğini evin ocağına bakıp anlarlar (Sülbe 1992: 97). Düğün vakti ise gelin yeni evine gitmek için yola çıktığında konaklanan yerde bir çam ağacına at yelesinden koparılmış kıl bağlanır ve yakılan ateşe gelin yiyecek sunarak şöyle dua eder: *"Samimi ruhlu kutsal ateşim, ye, iç! Yeryüzünün iyeleri! Bütün bitkileri koru! Meleklerin buyurduğu gibi mutluluğun ve huzurun yuvasını yapmak için gelin olmak üzereyim! Geleceğimi aydınlık kıl!"* Daha sonra gelin damadın evine girdiğinde yeniden ateş yakılır ve gençler arasında ateş yakma yarışı düzenlenir (Utkin 1994: 19-20). Hakas düğünlerinde görülen üç parça eti ateşe atıp dua etme Sahalarda da görülür. Saha gelini yeni geldiği evinde üç parça eti ateşe atar (Seroşevskay 2004: 386). Saha yeni yıl bayramı olan Ihıah bayramının açılışında *algıscıt* (duacı) bir ayağı üzerine diz çökerek kâsedeki içkiyi ateşe atar ve ateş iyesinden Ihıah'ın güzel geçmesi ve halkı için dua eder (Berezkin 1977: 154).

Ateş aynı zamanda birçok şeyin habercisidir.[7] Meselâ; Sahalarda birisi herhangi bir şey düşünürken ateş çatırdarsa düşünülen şeyin gerçekleşmeyeceğine inanılır (Pekarskiy C III, 1959: 351). Bazen ateşte tamamı yanmamış odun parçaları kalır. Bu durum eve konuk geleceğinin işaretidir. Tam yanmamış parmak büyüklüğünde odun parçasına Altay Türkleri *konoçı*/*konooçı* der. Kelime Teleñit Türkleri arasındaysa *kolonçı* şeklindedir (Sartakova 1995: 196). Erkek konuk gelecekse konoçı ateşin yurdun erkek tarafına bakan kısmında, kadın konuk gelecekse konoçı ateşin yurdun kadınlar tarafına bakan kısmında bulunur (Muytuyeva 1996: 36). Konoçı ev sahibi tarafından görülünce ona yiyecek sunmak gereklidir. Biraz yongayı külün içinden alıp işte bunlar *"et, tereyağı, kaymak, peynir ve arakı"* deyip konuk olarak kabul edilen konoçı'ya ikram edilir. Yine külden temsili olarak yastık ve yorgan hazırlanır. İnanışa göre konoçı nasıl bu şekilde temsili olarak ağırlanırsa eve gelecek konuğun yolunun da bu şekilde geçeceğine inanılır. "*Önceden savaşın yeni bittiği bir zamanda birisi ateşinde konoçı görmüş. Benim evime kim misafir gelir ki, diyerek ev sahibi konoçıyı alıp kovadaki suya atmış. O vakit o kişinin savaşta öldüğü söylenen kardeşi dönüp geliyormuş. Gelirken yolda suya düşüp ölmüş.*" Altay Türkleri arasında anlatılan bu hikâyenin bir diğer varyantı şöyledir: "*Eskiden Çuy'a Çoluşman'dan bir gelin gelmiş. Burada*

*çoluk çocuğuyla huzurlu yaşıyormuş. Kızın ve erkeğin akrabaları dağlar, sular aşıp onlara konuk gelirmiş. Bir defasında gelin çay içerken ocakta konooçı görmüş. O konooçıya saygı göstermek yerine maşayla alıp kovadaki suya atmış. Sonra duyulmuş ki, gelinin Çoluşman'dan gelen ağabeyi suda boğulup ölmüş*" (Bidinov 1998: 9). Bu hikâye Altaylılar arasında hâlâ anlatılmaktadır.[8] Konoçı'ya Hakas Türkleri *konaçı* derler. Yukarıda Altay Türklerine ait efsane Hakaslar arasında da anlatılmaktadır. Katanov tarafından derlenen efsanenin Hakas versiyonu şöyledir: "*… Kobarçin Poybas adlı kadın konaçı görmüş. Konaçıyı maşayla alıp saçını tararken tarağını ıslattığı suya atmış. Konaçıyı suya attığı sırada Çin'den evine dönmekte olan kızı bir ırmaktaki köprüden geçiyormuş ve o anda elini sağ göğsüne bastırarak suya düşmüş. Suda boğulup ölmüş*" (Katanov 2000: 336).

## C Ateşle İlgili İnançlar

### Altay Türklerinde Ateşle İlgili İnançlar[9]

Ateşe çöp atılmaz.

Ateşin külüne basılmaz. Eski ayda kül dökülmez. Kül akşam veya gece dökülmez. Ateşin külünü temiz, insanların basmayacağı yere dökmek gerekir. Ateşin külü döküldükten sonra ateşe ardıç parçaları atılmalıdır.

Ateşe saçı olarak tereyağı ve diğer yağlı yiyecekler sunulur. İşe yaramayan yiyecek sunulmaz. Ateşe saygı göstergesi olarak yiyecek ocağın üstünden değil, yanından sunulur.

Ateşin iyeli olduğuna inanıldığı için ona bıçak, makas… gibi keskin uçlu aletler çevrilmez. Ateşin üstündeki kazanda at eti pişirilirken o kazana doğru da bıçak çevrilmez. Aynı zamanda kazandaki et bıçakla alınmaz.

Ateşe süt saçılmaz.[10] Eğer böyle yapılırsa ateşe süt saçanın ineği sütten kesilir. Ateşe tuzlu yiyecek de saçılmaz.

Ateşi sunulan yiyecek parçaları çifter olarak sunulmalıdır. İnsanlardan dilenerek alınmış yiyecek parçaları ateşe sunulmamalıdır.

Ateşe su ve kan dökülmez.

Ateşte boyalı kağıt parçaları yakılmaz. Bunların ateşi kirleteceğine inanılır.

Atın eyeri evin içine alındığında, eğerin başını ateşe doğru çevirmek gerekir. Böyle yapılırsa ata faydası olacağına, aksi yapılırsa yani eyer kapıya doğru çevrilirse hayvana zararı olacağına inanılır.

Ateşe havanın ve el değirmeninin başı çevrilmez. Havanın başı büyük olduğu için ateş iyesinin ondan korkacağı düşünülür.

Ateş içinde yanan odun parçası olmadan öylece bırakılmaz.

Ateşte ot yakılmaz. Böyle yapılırsa eve kertenkele, yılan… geleceğine inanılır.

Ateşe pipo sokulmaz.

Ocağın etrafında dönülmez.

Ateşteki odunlar töre (başköşe) doğru konulmaz.

Odunun üstüne basılmaz. Böyle yapan kişinin atı yürüyüp koşamaz.

Odun kertilmez. Böyle yapan kişinin atı hastalanır.

Ocağa ayakla vurulmaz.

Ocağa hayvan pisliğiyle dokunulmaz.

Eski ayda ateşten kül çıkarılmaz.

Ateşteki odunun başları uzun bırakılmaz. Böyle yapan kişinin kaynanası kötü dilli olur.

Et şişe takılıp ateşte pişirilecekse şişin ucu görünmez olana kadar et takılmalıdır. Böyle yapmayan kişi eğer hırsızlık yapmışsa hırsızlığı ortaya çıkar.

Evde hangi yiyecek olursa ondan bir parça ateşe de sunulmalıdır.

Ateşe tükürülmez.

Herhangi bir sebeple kutsanan ateşte ayakkabı, elbise gibi eşyalar kurutulmaz.

İnsanlar ateşin üstünden birbirlerine bir şeyler alıp vermez.

Ocak ağaç parçaları veya kayın ağacı köküyle karıştırılır.

Birisi öldüğünde getirilen yiyeceklerden ateşe sunulmaz.

Aileden biri öldüğünde dışarıda ateş yakılıp, üstünde kazan kaynatılmaz, evden ateş çıkarılmaz. Ölmüş kişinin eşyaları uzak bir yerdeki ateşte yakılmalıdır.

Yeni çocuğu doğanlar evden ateş çıkarmaz.

Bir kısmı yanmış odun parçalarının üstüne oturulmaz. Yeterince yanmamış odun parçaları külle birlikte atılmaz.

Yanmış odun parçalarıyla insana vurulmaz. Ateşin dağılacağına, yurdun bozulacağına inanılır.

Çocuklar ateşle oynatılmaz.

Ateş yanarken insan sesi gibi sesler çıksa eve misafir geleceğine, rüzgâr gibi ses çıksa şiddetli fırtına çıkacağına, ıslık sesine benzer ses çıkarsa da o vakit ateşe yiyecek saçılması gerektiğine inanılır.

Ayrıca Altay Türkleri akşam vakti ateş istemeye gelen kişiye ateş vermezler. Çünkü karanlık çöktükten sonra verilen ateşle birlikte evin huzur ve mutluluğunun da verileceğine inanırlar.

### Tuvalarda Ateşle İlgili İnançlar

Ateşe tükürülmez. Ateşe tükürenin ağzı iğrençleşir.

Ateşe su dökülmez. Ateşe su dökenin ruhunun ateşi söner.

Ateşe çöp atılmaz. Ateşe çöp atanın gözü kör olur.

Ateşin üzerinden atlanmaz. Ateşin üzerinden atlanırsa yurt yoksullaşır.

Ateşin yerine basılmaz. Ateşin yerine basanın mutluluğu sona erer.

Göçen komşunun ateşinin yeri temizlenmelidir. Böyle yapanın düşüncesi ak olur (Kenin-Lopsan 1994:103).

### Yakutlarda Ateşle İlgili İnançlar

Ateşle ve korla oynanmaz.

Ateş iyesini kızdırıp hiddetlendirecek, ona zarar verecek ya da korkutacak işler yapılmaz.

Ateşe kesinlikle tükürülmez.

Ateşe kesinlikle kirli şeyler atılmaz.

Sivri uçlu bir nesneyle ateşten bir şey alınmaz. Böyle yapılırsa ateş iyesinin korkacağına inanılır.

İki kişinin iki taraftan ateşi üflemesi günahtır.

Et, hamur işleri, yağ, kaymak, içki ve tütün ateşe sunulabilir.

Süt, kımız ve balık türlerinin hepsi ateşe sunulmaz.

Ateşin sınırı yoktur. Apaçıktır.

Kutsal ateş temizdir. Kutsal ateşe kirli kişi yaklaşıp dokunmamalıdır. Ateşin böyle kişiye tüküreceğine ve o kişinin şiddetli bir baş ağrısına tutulacağına inanılır.

Ateşin alevleri kötülükleri kovar.

Ateşin alevi insana girdiğinde ona güç kuvvet verir. İnsanın içine ne kadar çok ateş girerse, insanın karakteri o kadar yüce olur.

Ateşin sıcaklığı aydınlıkla birlikte dağılır.

Rüyada ateşi görmek çoğunlukla kötü ateşin ruhunu görmek anlamına gelir (Varlamova 1994: 15, Afasaniyev 1993: 76).

Yeni doğurmuş kadının 40 gün ateşin çevresine gelip yemek pişirmesi, yeni gelen gelinin sobanın önünden geçmesi yasaktır (Vasiliyev ve d. 1996: 127).

## D. Ateşle İlgili Törenler

Sibirya Türklerinin tamamında olduğu gibi Altay Türklerinin günlük hayatında ve hemen bütün dinî tören ve ayinlerinde ateşin önemli bir yeri vardır. Günlük hayat içinde ateşe karşı yapılması yasak işleri yapmayan veya ateşi doyurup gerekli saygıyı göstermeyen ailelerin felâkete uğrayacağına inanılır. Bu konuda Altay Türkleri arasında şöyle bir efsane anlatılır: *"Bir kişi rüyasında ateş iyesi iki genç kızı görür. Kızlardan biri: Sizin yanınızda yaşayan insanlar nasıl insanlar? Kendileri ve çocukları bana kötü davranıyorlar. Sürekli dağıtıyorlar. Bu yüzden gözlerim bozuldu. Bir gün dayanamayıp evlerini, yurtlarını yakacağım, der. Diğer iye şöyle der: Hemen yakma, biraz bekle. Senin evinde benim evimin küçük kızı oynarken kovasını unuttu, yarın gidip alsın. Ev sahibi de halatını vermişti, o da hazırlanıyor. Akşam halatı alsın sonra yakarsın, der. Ertesi gün gerçekten de ateşe saygı göstermeyen ailenin evi yanmış"* (Muytuyeva 1996: 36).

Kendisinden çok korkulan ve aşırı saygı duyulan ateş iyesi için Altay Türkleri bazı törenlerinde ona saygı göstermeyi ihmal etmezler. Altay iyesi *Kurbustan Burkan* için yapılan dua töreninde yakılan ateşin etrafında carlık adı verilen din adamı dört defa dönüp dua eder. İnsanların üstüne su saçarak arıtma töreni olan *"Cunulu Mürgül"* adlı törende ise üç ateş yakılır. Birbirine yakın yakılan iki ateşin yanında iki carlık ve iki yardımcı bulunur. Bunlar iki ateşin arasından geçen insanların üstüne yakılan üçüncü ateşte ısıtılan suyu saçarak onları arındırır (Ukaçina 1993: 13). Bu tören ateşin arıtıcı olarak kabul edilmesinden kaynaklanır. Cunulu Mürgül, Jean-Paul Roux'un Plan Carpin'den naklettiği "ateşin iki yanında duran kadınların su atıp bazı yakınmalar söyleyerek" arınma işlemini yaptıkları ayinle aynıdır. Plan Carpin, Batu'nun sarayına vardığında, kendisine de iki ateş arasından geçmesi gerektiğini bildirirler. Bunu yapmak istemeyen Carpin'e "Bu ateşlerin arasından büyük bir huzurla geçiniz, çünkü bunu sadece efendimize karşı herhangi bir kötü emeliniz olmasına veya zehir getirmeniz olasılığına karşı yapmaktayız; bu durumda ateş her türlü kötülüğü ortadan kaldırmaktadır" denir (Roux 2001: 144). İki ateş arasından geçme yoluyla arınma Moğollarda son yıllara kadar görülmüştür. Moğollarda aileye giren yeni gelinin arınmış hale gelmesi için iki ateş arasından geçmesi gerekir (Roux 2001: 234). Ateşle arınma veya hastalıklardan korunma Anadolu'da günümüzde de devam etmektedir. Koyun sürülerini iki ateş arasından geçirerek muhtemel hastalıklardan ve nazardan koruma, pisliklerden temizleme gibi uygulamalar ilk akla gelenlerdir. Anadolu'da ateş kültünü yansıtan uygulamalar Kızılbaş Türkler ve Kürtler'de daha belirgin ve aslına daha yakındır. Tahtacılarda her sabah evde yakılan ateş büyük bir hürmet görür. Kadınlar bu ateşten aldıkları yanan bir kor parçasını evin bütün odalarında dolaştırarak içerisini kötü ruhlardan temizlediklerine inanmaktadırlar. Hasta çocuklar[11] yahut yetişkinler, iki taraflı yakılan ateş öbekleri arasından geçirilmek suretiyle tedaviye çalışılmaktadır. Bu muamelenin

uygulandığı hastalıklar daha çok sar'a, bayılma vs. gibi ruhî bir mahiyeti, dolayısıyla cinler ve fena ruhlarla ilgisi olduğuna inanılan hastalıklar içindir (Ocak 2000: 228). Anadolu'da görülen evin içinde yanan kor parçasını gezdirmek suretiyle evi arındırma, Sibirya Türklerinde ateşte yakılan ardıç ağacı parçalarıyla evi alaslamayla aynı amacı taşır. Sahalarda evi bilhassa yıldırım çarpmış ağacın yanan parçalarıyla tütsüleme işlemine *arçı* adı verilir. Sahalar bu işlemi herhangi bir hastalık getirmiş kötü ruhları kovmak ve evi arındırmak amacıyla yaparlar (Pekarskiy C.1: 30). Çuvaşlar da ateşin bilhassa hastalıklardan koruduğuna inanırlar. Çuvaşlar bu amaçla yaktıkları ateşi genellikle evin ve arazinin avlu kapısına götürürler. Burada hastalıklardan arınmak için bir dinî tören düzenlenir. Bu törende avludan önce insanlar geçer, sonra hayvanlar geçirilir. Hastalıklardan ve hastalığa sebep olan ruhlardan arınmak için bazen ateşe hastanın elbiseleri atılır. Ayrıca Çuvaşlar arasında geçmişte her evde yılda bir kez kışın; bazı köylerde sonbaharda ateş onuruna *vut çükĕ* (Ateş Kurbanı) adı verilen bir tören yapıldığı bilinmektedir (Arık 2005: 165, 167).

Altay Türkleri tarafından *Kırık Baştu Kıs Ene, Odus Baştu Ot Ene* veya yalnızca *Ot Ene,* olarak adlandırılan *ateş iyesi* evin koruyucu iyelerinden biridir. Ateş iyesini memnun etmek için sonbaharda koyunların semiz olduğu zamanda yalnızca akraba ve komşuların katıldığı çok büyük olmayan *koy çöktögöni* adı verilen bir tören düzenlenir. Bu törende evin arkasındaki kayın ağacına kurban edilecek koyun ve *kıyıra* adı verilen bezler bağlanmış atlar bağlanır. Atlar serbest bırakıldıktan sonra koyun kurban edilir. Eğer koyun kesilemezse tören *"kurgak mürgüül"* olarak adlandırılır (Muytuyeva 1996: 38). Bu törende ilk olarak carlık ve *şabı* adı verilen genç kız veya erkek olan yardımcılarıyla birlikte ateşin etrafında dört kez dönüp alkış sözler söyler. Sonra arçını ateşte yakıp dışarı çıkar. Koyun ve diğer hayvanları alaslayıp dört kez dua eder. Ev sahibinin getirdiği süt hayvanlara saçılır. Sonra carlık evin içinde oturur. İnsanlar koyunu keser. Koyunun iç organları ve kanı kayın ağacının dibine gömülür. Hazırlanan et kazanda pişirilir. Etler kemiğinden sıyrılıp tepsiye konur. Bir başka tepsiye de et ve koyunun yüreği konulur. Yürek küçük parçalar halinde kesilir. Kesilen parçalar ardıç ağacına sarılır ve ak-cayık'ın[12] önüne konulur. Bu tanrıya şükür anlamında bir ikramdır.

Sonra ot-cayık hazırlanır. Bazen ateşin etrafında küçük kayın parçaları da dikilir. Ocağa konan ağaçların üstüne koyunun başı veya döşü doğu yönüne doğru yerleştirilir. Koyunun karnı ve yağları dört dilim halinde kesilir, ev sahibi iki eliyle kıyıralarla birlikte bunları tutar. Carlık alkış sözler söyleyerek ateşin etrafında dört kez döner. Carlığın durduğu yerlerde ev sahibi daha önce kestiği dört dilimi ve kıyıraları yere bırakır. Sonra carlığa içinde tereyağı bulunan bir kâse verir. Carlık da alkış sözler söyleyerek bu kâsenin içindekileri saçar. Ateş harlanır. Carlık insanlarla birlikte "op-kuruy, op-kuruy" diyerek yerine oturur. Bunlar söylenirken evin kapısı açılmaz. Sonrasında toplanan insanlar kesilen

kurbanın etini yerler. Bu tören yapıldıktan sonra töreni düzenleyen ev sahibi 4-8 gün içinde insanlara hiçbir şey vermez ve almaz. Ateş kutsanır, ateşte pipo yakılmaz. Tepsiye konmuş yürek de bir süre sonra yenir.

Altay Türklerinin ateşle ilgili yaptığı törenlerden bir diğeri *"Ot Takıır Mürgüül"*dür (Ukaçina 1993: 41). Bahar ve sonbahar mevsimleri olmak üzere yılda iki kez yapılır. Törende ateşin etrafına *tagıl* adı verilen yüksekliği 20 cm, genişliği 6-7 cm olan bir düzenek hazırlanır. Bu düzeneğin üstüne peynir türlerinden hazırlanmış insan, koyun, ev, at direği, içki matarası, beşik, kap kacak… gibi maketler konur. Ateş yakılınca bunlar da yanar. Ateşe süt ve tereyağı saçılıp alkış sözler söylenir.

Bazı bölgelerde yukarıda adı geçen maketler yakılmaz. Onlarla çocuklar oynatılmaz, bu maketler yabancıya da verilmez. Ayrıca bu törende Altay Türkleri *ottıñ ogı* (ateşin oku) adı verilen Çin ipeğine sarılmış bir ağaç hazırlar. Yapılan maketler Ceti-Kaan yıldızı (Büyük Ayı takım yıldızı) gibi dizilir. Ceti-Kaan yıldıza Tas söoktü (Cıtas boyuna mensup) insanlar dua eder. Yedi kaşık dolusu süt saçılır. Ceti-Kaan yıldızı kara benekli keçiyle kutsanır. Calama adı verilen bezlerle süslenmiş bu keçi serbest bırakılır. Çocuğu olmayanlar da Ceti-Kaan'a dua eder. Ot takıır töreninde bazı insanlar, sonbaharda gebe koyunu öldürüp, buzağısını alarak onu ocağın, ateşin külünün altına gömerek dua ederler. Bu, hayvanın neslinin devam etmesini dilemek için yapılır (Bidinov 1998: 10-11). Ateşi kutsama töreni yapan aile üyeleri yarım ay boyunca içki ve tütün içmez, insanlara bir şey vermez, insanlardan süt ve kurut almaz, kavga etmez, evin içinde huzursuzluk çıkarmazlar (Muytuyeva 1996: 38).

Ot Takıır töreni Tuvalarda "Ot Dagıır" olarak adlandırılır. Ot Dagıır, *koy çöktögöni* töreniyle de benzerlikler gösterir. Bu törene zengin veya yoksul bütün Tuvalar iştirak eder. Durumu iyi olan aile ateşin kutsanacağı yere seçilmiş koçu götürüp kurban eder. Yoksullar ise törene ateşi kutsamak için gerekli olan süt ve yağı götürürler. Törende ateşe daha çok süt, yağ, yoğurt… gibi ak yiyeceklerden götürülür. "Ot Dagıır" ilk kar yağdığında kutsanır. Zamanın böyle seçilmesinin sebebi kuşkusuz gelecek ve muhtemelen sert geçecek Sibirya kışının daha iyi geçmesi için ateş iyesinden yardım beklenmesidir. Tuvalarda daha önceleri bu töreni güçlü kamlar yönetirken sonraları Lamalar ateşi kutsamaya başlamış. Ateşi kutsama töreni yapılan eve bütün komşular gelir. Konuklara çay ve kesilen koçun eti haşlanarak ikram edilir. Ateşe yağlı döş sunulur. Hayvanın kuyruğu ise ateşi kutsayan kama verilir (Kenin-Lopsan 1994: 103).

## Sonuç

Sibirya Türklerinin günlük hayat ve inançlarında ateşin çok önemli ve vazgeçilmez bir yeri olmasına rağmen o, hiç bir zaman kendisine tapılan bir unsur olmamıştır. Bununla birlikte ateşin adı geçen Türk boylarında birey hayatının doğumdan ölümüne kadar, hatta ruhun dünyadan ayrılışı sırasında önemli fonksiyonları vardır. Bu Türk boylarında ateş, aynı zamanda kendisinden yardım beklenen, korku ve saygı duyulan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Ateş, şaman ayinlerinden yeni yıl bayramı kutlamalarına kadar yapılan her toplumsal törenin olmazsa olmazıdır. Bu törenlerin açılışı da genellikle ateşin yakılmasıyla olur.

Sibirya Türkleri arasında ateşe bağlı inanmalar ve uygulamalar genellikle müşterektir. Bu inanma ve uygulamaların bir kısmı halen Anadolu'da belirgin olarak bilhassa Kızılbaş Türkler ve Kürtler arasında devam etmektedir. Ateşin Sibirya ve Türkiye Türkleri arasında görülen en önemli ortak özellikleri arındırıcılığı, koruyucu ve iyileştirici özellikleridir. Ateş ve ocakla ilgili inanç ve uygulamaların din ve coğrafya ayrımı olmaksızın bütün Türk boylarında temelde ortak olduğu görülmüştür. Bu özelliklerinin yanında ateş, evin huzur ve dirliğinin bir sembolü olarak görülür. Bu vasıflarıyla ateş, Türk birey ve toplum hayatının merkezinde yer alan en önemli unsurlardan biridir.

### Açıklamalar

* Bu çalışmada amaçlanan Sibirya Türklerinin ateşle ilgili inanç, tören ve efsaneleri olduğu için yazının bütünlüğünü muhafaza etmek amacıyla ana metinde Anadolu ve bazı Türk boylarındaki ateşle ilgili inançlara yer verilmemiş, konu hakkındaki bilgiler genel olarak 'açıklama' kısmında değerlendirilmiştir.

1. Nuri Dersimi'ye göre Tunceli yöresinde "Ateş en temiz, her türlü fenalığı ve pisliği ortadan kaldıran bir unsur" olarak bilinir. Kırım ve Nogay Türklerinde, Kars'ın Pısırak ve Dikme köylerinde, Nevruz bayramında da yakılan ateşin üzerinden atlayan gençlerin günahlardan arınacaklarına inanılır. Yeni Gazi köyünde de Nevruz bayramında gençler; yaktıkları ateşin üzerinden "ağırlığım, uğurluğum gitsin, bana kaza, bela gitsin, hep bu ateşle yansın" veya "ağırlığım, uğurluğum, keçelliğim, kelliğim hep bu ateşe..." diyerek atlarlar. Azerbaycan'da da "Tonkas" denilen ateş Nevruz'da yakılarak gençler üzerinden atlayarak eğlenirler. (Bk. Mustafa Aksoy, Ocak-Ateş Geleneği, http://www.alewiten.com/atesocak.htm)
2. Mustafa Aksoy, Ocak-Ateş Geleneği, http://www.alewiten.com/atesocak.htm
3. Anadolu'da da ateşe yağ atma geleneği görülür. Meselâ Kütahya'daki Karakeçililerde sabahları yayıktan elde edilen taze yağdan bir miktarı ateşin üzerine atılır "ot ana" denilerek ondan yardım istenir. Nurhak Dağları'ndaki göçebe aşiretlerde de cuma günleri ocaklara biraz yağ atılarak, ölülerin ruhları yâd edilir. Erzurum, Ordu, Fatsa ve Erzincan'da ölülerin payı ve ölülerin ocaktaki hakkı için ocağa da biraz yağ atılır. Ayrıca Erzurum'da ateş vermek çok kötüdür. Bu gelenek Lolan oymağı ve ya-

kın çevresinde de görülür. Bitlis yöresinde de ateşe tırnak ve saç atmak günahtır. Adana'da, özellikle Kadirli ve Kozan'da eskiden, yani odunla yakılan ocaklar varken, ateş yanan ocağa "yayık" yayıldıktan sonra elde edilen taze yağdan bir miktar atılmaktadır. Ayrıca Kadirli'de ramazan bayramının arefe gününde "köy çöreği" yapılarak dağıtılır. Eğer bu âdeti yerine getiremeyen ev hanımı olursa, "Ocağa bir tutam yağ atmasını da mı bilmiyorsun?" diye uyarılır. (Bk. Mustafa Aksoy, http://www.alewiten.com/atesocak.htm) Nurhak bölgesinde de eskiden ateşe (ocağa) yağ atılıp, kokusu ölülerin canına değsin denildiği,1 bugün de hastalanan birinin iyileşmesi için ocağa yine yağ atıldığı, ölülerin rüyada görülmesi durumunda da ateşe yağ atılması gerektiği yaygın inanışlardandır. (bk. Mehmet Çeribaş, Kadirli ve Çevresi Folklorunda Eski Türk İnançları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2004, s. 112)

4. Dört yaşındaki atın yele veya kuyruğundan bağlanan parçalar.
5. Anadolu'da ise defnin ilk günü akşamı mezar başında ateş yakılmaktadır. (Bk. Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, AKM yay., Ankara, 1995, s. 67) Mezarın başında ateş yakma geleneği Anadolu'da Türkmenler arasında görülen eskiden kalma bir âdettir. Bu âdeti Ali Rıza Yalgın Elbeyli ve Bulgar Dağı Türkmenleri Arasında tespit etmiştir. Yalgın'a göre Bulgar Dağı'nda yaşayan Türkmenler arasında ölünün yıkandığı yerde gece ateş yakılması, hatta bazen mezarın başında da ateş yakmak âdet sayılmaktadır.(Bk. Ali Rıza Yalgın Cenupta Türkmen Oymakları Ankara, 1993, C. I, s. 278.) Ayrıca Kerkük Türkmenleri arasında mezar başında akeş yakma âdeti halen devam etmektedir. Irak Türkmenleri mezarın içinin aydınlanacağı inancıyla ölünün kırkıncı gününe kadar her perşembe günü mezarın üstünde buhur veya mum yakarlar, ayrıca ölünün yıkandığı yerde de sabaha kadar mum yakılır. (Kaynak kişi: Nejdet Y. Murad, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Yaş: 28) Ölüm töreninden sonra mezarların başlarında ateş yakılması ve bunun öteki âlemde ölüye ışık sağlamak için yapıldığın inanılması; bunun geç (yeni) dönemde de devam etmesi Adana/kadirli çevresinde yaygın bir inanış olarak son dönemlere kadar görülmüştür. (bk. Mehmet Çeribaş, Kadirli ve Çevresi Folklorunda Eski Türk İnançları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2004, s. 112)
6. Ateşten fala bakma Orta Asya Türklerinde de yaygındır. Meselâ Özbek hanlarından Kocuğum'un ateşe yağ atarak fal baktığı bilinir. (Bk. Mustafa Aksoy, Ocak-Ateş Geleneği, alewiten.com/atesocak.htm) Anadolu'da Sarıkamış'ta ise genç kızlar kısmetlerini belirlemek için fal bakarken; su ve nişan yüzüğünün yanısıra Ocak'tan henüz alınmış kül kullanılır. . (Bk. Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski türk İnançlarının İzleri, Ankara, 1995. s. 65)
7. Ateşin bazı şeylerin habercisi olduğu Anadolu'da da yaygın bir inanıştır. Ateşin gür bir alevle yanması Harput'ta eve misafir geleceğinin işareti olarak yorumlanır. (Bk. Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, AKM yay., Ankara, 1995, s. 67) Ayrıca Zara'da kül ocağın dışına taşarsa yağmurun yağacağına, Erzurum ve Şenkaya çevresinde ise ocağın üzerinde duran sac ayağının ayaklarından kıvılcımlar yükselirse ertesi gün havanın güzel olacağına inanılır. (Bk. Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 1995. s. 64-65) Adana ve çevresinde ise ateşten hışırtılı bir sesin gelmesi aile hakkında dedikodu yapıldığının işareti olarak yorumlanır. (bk. Mehmet Çeribaş, Kadirli ve

Çevresi Folklorunda Eski Türk İnançları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2004, s. 112) Irak Türkmenleri arasında da ateşin sesi yükseldiği zaman bir felaket olacağına dair yaygın inanışlar vardır. (Kaynak kişi: Nejdet Y. Murad, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Yaş: 28) Ayrıca Makedonya Türkleri arasında ocaktaki ateşte ani bir titreme veya yanmakta olan bir mumun bir tarafının erimeyerek kalması misafir habercisi olarak yorumlanır. Gelen misafirin boyu da alevin veya mumda erimeyen kısmın boyuna b.akılarak tahmin edilir. (Bk. R. İlker Adıgüzel, Makedonya'da Halk İnançları, Halkbilgisi Haberleri, 1973, S. I, s. 13)

8. Hikâyenin birinci varyantı muhtemelen asıl varyantın (2. metin) Sovyet folklor anlayışı dikkate alınarak değiştirilmesiyle II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulmuştur. Varyantlar arasındaki bu farklılık Sovyet folklor anlayışıyla folklor metinlerine nasıl müdahele edildiğinin tipik örneğidir.
9. Altay Türklerinde ateşle ilgili inançlardan önemli bir kısmı "Kalbakla Cuuza kap bolor, çarakla cuuza koş bolor, (Haz. İ.N. Sanina) Gorno-Altaysk, 1996, s. 3-4. " ve "Muytuyeva, Velentina Aleksandrovna-Çoçkina, Maya Petrovna, Altay Caň, Gorno-Altaysk, 1996, 33-39" adlı kaynaklardan alınmıştır. Bir kısmı ise 1995 yılında Gorno-Altaysk'a yaptığım gezi sırasında Cabagan köyünde meskun Altay Türkü Ayabas Kundaçin'den yaptığım derlemelerdir. Bu bölümde verilen inanç ve ateşe karşı yapılması yasak işlerin bir kısmı, aynen Kızılbaş Türkler ve Kürtler'de de geçerlidir. Ateşe bıçak tutmak, su dökmek, pis bir şey atmak yasaktır. Bunların, ateşin ölümüne sebep olacağı için, uğursuzluk getirdiğine inanılır. (Bk. Ahmet Yaşar Ocak, Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, İstanbul, 2000, s. 228) Ayrıca ocak ve mangaldaki kor (ateş) un söndürülmesi veya ocak külünün süpürge ile süpürülüp alınması iyi karşılanmayan davranışlardır. Aksi halde evden bolluk ve bereketin giderek yerini yoksulluğa terk edeceğine, çocukların vücudunda yaraların çıkacağına, çıbanların oluşacağına, evin büyüğünün öleceğine veya ocağın sönerek yurdun yuvanın dağılacağına inanılır. (Bk. Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, AKM yay., Ankara, 1995, s. 66) Diyarbakır'da ateş, ocağa su dökülerek söndürülmez. Hakkari'de de evin herhangi bir tarafına su dökmek iyi karşılanmaz: o eve uğursuzluk getireceğine ve felakete uğrayacağına inanılır. (Bk. Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski türk İnançlarının İzleri, Ankara, 1995. s. 65)
10. Bazı kaynaklar ateşe süt saçıldığını fakat kâseye doldurulmuş bir sütten kaşıkla alarak sağ elle ikişer ikişer saçmak gerektiğini belirtirler. Ateşe çorba saçmak da aynı şekildedir. (Bk. Muytuyeva, Velentina Aleksandrovna-Çoçkina, Maya Petrovna, Altay Caň, Gorno-Altaysk, 1996, s. 36) Ateş ve süt ilişkisi Adana/Kadirli çevresinde de görülür. Yörede süt pişirilen ateş kimseye verilmez. Akşam olup da güneş batmaya başladığında ateş istemeye gelene ateş verilmez. Cuma günleri sütün taşıp ateşe dökülmesi uğurlu sayılır. Ayrıca yörede akşamları süt verilmez, verilse de içine ya bir kömür ya da bir yaprak atılarak verilir. (bk. Mehmet Çeribaş, Kadirli ve Çevresi Folklorunda Eski Türk İnançları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2004, s. 113) Irak Türkmenleri de akşamları evden ateş çıkarıldığında, evin ocağının söneceğine veya aile üyelerinden birisinin öleceğine inanmaktadırlar. (Kaynak kişi: Nejdet Y. Murad, G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Yaş: 28) Çuvaşlar Türkleri de ateşin başka mem-

lekete verilmesini yasak kabul ederler. Onlar, ateşle birlikte şansın, bereketin ve mutluluğun da gideceğine inanırlar. (Bk. Durmuş Arık, *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar)*, Ankara, 2005, s. 165)

11. Çocuk hastalıklarının tedavisinde ateşi Anadolu'da da önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Kargalı köyünde doğumdan sonra çocuk ağlamıyorsa kesmeden önce eşi ateşe koymak gerekir. Isınan eş sayesinde çocuk ağlamaya başlar ve canlanır. (Bk. Serpil Yeşilçay, Doğum Sonrasıyla İlgili Gelenekler, Halkbilgisi Haberleri, S. 25, Ankara, 1977, s. 18.) Adana/Kadirli yöresinde ateşin külünün hastalıkları iyileştirdiğine inanılır. Yörede hasta çocukların iyileştirilmesi için Tılan veya Ali Hoca Ocağı denilen ocağa gidilir. Bu ocakta bulunan külden bir parça alınıp suda ıslatılır, sonra da bu su içilir ya da ocağın külü alınır ve çocuğa yalatılır. (bk. Mehmet Çeribaş, Kadirli ve Çevresi Folklorunda Eski Türk İnançları, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2004, s. 112)
12. Cayık: Ülgen'in yardımcı ruhlarından biri. İnsanlar arasında yaşar. İnsanları kötü ruhlardan koruyup, Ülgen ve insanlar arasında aracılık eder. Manevi olarak her evde bulunduğuna inanılır. Dinî tören ve ayinlerde cayık'ı temsilen yere çakılan iki sopaya ip gerilir. Bu gerilen iplere ak bezler veya koyun postu asılır. Cayık Teleütlerde som adı verilen düzenek düzenekle benzerlik gösterir. Som: Teleütler kutsal saydıkları Pay Ülgen, Cööy-Kaan, Mordok-Kaan, Temir-Kaan ve Erkey-Kaan adlarındaki beş tanrıyı "som" adı verilen düzenekle tasvir ederler. Som, yere çakılan dört kazığa iki kayın gerilmek suretiyle onların ortasına troytsa bayramında beş kayın takılır. Gerilen kayınlara kayın kabuğundan yapılmış tepsi konur. Tepsiye buğday, arpa ya da kavut bırakılır. Kayınlara kırmızı, beyaz ve yeşil kumaş şeritler bağlanır.

## Kaynakça


ADIGÜZEL, R. İlker, (1973), Makedonya'da Halk İnançları, *Halkbilgisi Haberleri*, S. II Ankara.

AFANESİYEV, L.A.-Teris, (1993), *Ayıı Üereğe*, Yakutsk.

AKSOY, Mustafa, Ocak-Ateş Geleneği, http://www.alewiten.com/atesocak.htm

ARAZ, Rıfat, (1995), *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara.

ARIK, Durmuş., (2005), *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar)*, Ankara.

BEREZKİN, İ.G., (1997), *Saha Bılırgı Sehennere Uonna Kepseennere*, Yakutskay.

BİDİNOV, K. A., (1998), *Altayın Baylagan Çüm-cañdar*, Gorno-Altaysk.

ÇERİBAŞ, Mehmet, (2004), *Kadirli ve Çevresi Folklorunda Eski Türk İnançları*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

ÇORUHLU, Yaşar, (2002), *Türk Mitoljisinin Anahatları*, İstanbul.

DIRENKOVA, N.P., (1940), *Şorskiy Folklor*, Moskova.

EMELYANOV, N.M., (2002), *Cehiey Sahaların Folklora*, Cokuuskay.

GRİGORİYEV, N.S., (1974), *Saxa Tılın Somoğo Domoğun Tılcıta*, Yakutsk.

İNAN, Abdulkadir, (1986), *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara.

_____, Abdulkadir, (1987), *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara.

KALAFAT, Yaşar, (1995), *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara,

KATANOV, N.F., (2000), *Tallap Algan Pılıg Togıstarı/Bilimsel Eserlerinden Seçmeler* (Yay. Haz. Maynagoşeva V.E, Türkiye Türkçesine aktaran Fatma Özkan), Türksoy Yay., Ankara.

KEHL, Kristina, (1995) Tahtacı Geleneklerinde İslam Dışı Ögeler, *Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Tahtacılar) Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.

KENİN-LOPSAN M.B., (1994), *Tuva Çonnuñ Burungu Ujurları*, Kızıl.

MAKSİMOV, Karl İvanoviç, (1995), Altay Folklor, Gorno-Altaysk.

MUYTUYEVA, Velentina Aleksandrovna-ÇOÇKİNA, Maya Petrovna, (1996), *Altay Cañ*, Gorno-Altaysk.

OCAK, Ahmet Yaşar, (2000), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul.

ÖGEL, Bahaeddin, (1995), *Türk Mitolojisi*, Ankara.

PEKARSKİY, E.K., (1959), *Slovar Yakutskogo Yazıka*, Leningrad.

RADLOFF, Wilhelm, (1994), *Sibirya'dan* (Çev. Prof. Dr. Ahmet Temir), C. II, İstanbul.

ROUX, Jean-Paul, (1999), *Altay Türklerinde Ölüm*, İstanbul.

SANİNA, İ.N., (1996), *Kalbakla Cuuza kap bolor, çarakla cuuza koş bolor*, Gorno-Altaysk.

SARTAKOVA, Surayya, (1995) *Ak Çoluşpa Atlayım*, Gorno-Alytaysk.

SEROŞEVSKAY, V.L., (2004), *Sahalar*, Cokuuskay.

SÜLBE, Bagdarın, (1992), *Aal Uotu Ottunan*, Cokuuskay.

TANYU, Hikmet, (1976), Türklerde Ateşle İlgili İnançlar, *I. Uluslarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C. IV*, Ankara, s. 283-304.

UKAÇİNA, K.E., (1993), Yamayeva E.E., *Altay Alkıştar*, Gorno-Altaysk,.

UTKİN, K.D., (1994), *Uruu Ihıağar Sier-Tuom Köstüüete*, Cokuuskay.

VARLAMOVA, R.P. (1994), *Xatan, Ayılgı, Ayılğa, İteğel*, Yakutsk.

VASİLİYEV ve d., (1996), *Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri*, Ankara.

YALGIN, Ali Rıza, (1993), *Cenupta Türkmen Oymakları*, Ankara.

YAMAYEVA, E.E., ŞİNCİN, İ.B., (1994), *Altay Kep-Kuuçındar*, Gorno-Altaysk,.

YEŞİLÇAY, Serpil, (1977), Doğum Sonrasıyla İlgili Gelenekler, *Halkbilgisi Haberleri*, S. 25, Ankara.

YÖRÜKÂN, Yusuf Ziya, (2006), Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri –Şamanizm-, Ankara.

# Siberian Turks' Beliefs, Rituals, and Myths on Fire

**Dr. İbrahim DİLEK***

***Abstract:*** This article focuses on the beliefs, rituals, and myths on fire of the Altay, Tuva, Hakas, and Yakut Turks living in Siberia. Fire is a highly significant element of the daily lives of these Turkic communities. This study suggests that Siberian Turks share many common beliefs, rituals, and practices on fire.

***Key Words:*** Fire, belief, ritual, myth, birth, wedding, death

* Gazi Univeristy, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature / ANKARA
idilek@gazi.edu.tr

***bilig*** ✦ Autumn / 2007 ✦ Number 43: 33-54
© Ahmet Yesevi University Board of Trustees

# Некоторые легенды, церемонии и поклонение огню у Сибирских Тюрков

**Доктор Ибрагим Дилек***

***Резюме:*** В данной статье рассматриваются легенды, церемонии и поклонение огню у Сибирских Тюрков, т.е. Алтайцев, Тувинцев, Хакасов и Якутов. Огонь является незаменимой частью повседневной жизни вышеназванных Тюркских наций. В произведенных исследованиях мы заметили большую общность в опыте, церемониях и поклонении огню Сибирских Тюрков.

***Ключевые Слова:*** огонь, поклонение, церемония, легенда, рождение, свадьба, смерть

* Университет Гази, Факультет Естествознания, Отделение Турецкого языка и Литературы / АНКАРА
idilek@gazi.edu.tr

***билиг*** ✦ осень 2007 ✦ выпуск: 43: 33-54
© Попечительский Совет Университета Ахмета Ясави